

State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions in Denmark : Final report / [ed.] Office of the National Librarian; publ. by the Commission of the European Communities .- Project code LIB- 2/4 .- Luxembourg : EC, 1988 .- IX, 118 p.

Dánia-Hollandia

Mindkét országra a fejlett infrastruktúra és viszonylag magas szintű gépesítettség jellemző, és régen él az egységes könyvtári rendszer kiépítésének gondolata. Azonban ma, a számítógépes rendszerek korában az egység csak egy magasabb minőségi kategóriában valósulhat meg, ami sokkal szorosabb együttműködést jelent, mint az előzőekben. A hagyományosan kialakult együttműködési körök, két- vagy többoldalú megegyezések ma már gátjaivá válhatnak az egységésítésnek.

Hollandia a könyvtárak fenntartásának tekintetében egységesebb képet mutat, mint Dánia. Az Oktatási és Tudományos Minisztérium tartja fenn közvetlenül a *nemzeti könyvtárat*, a *Királyi Tudományos Akadémia Központi Könyvtárát* és a *Delfti Műszaki Egyetem Könyvtárát*, melyek központi feladatokat látnak el. A többi egyetemi könyvtár az egyetemi anyaintézménytől függ, de végső soron szintén ez a minisztérium felügyeli. A kisebb szakkönyvtárakat részben a helyi közigazgatási szervek, részben vállalatok és egyéb intézmények pénzelik. Végül a kb. ezer közművelődési könyvtárat a helyi hatóságok tartják fenn, de kompenzációt kapnak ezért a kormánytól.

A dán "tudományos könyvtárakat" - mely fogalom összefoglalóan a nemzeti könyvtárat, az egyetemi és a szakkönyvtárakat fedi - az állam tartja fenn. Azonban míg az egyetemek az Oktatási Minisztérium alá tartoznak, az egyetemi könyvtárakat a Művelődési Minisztérium felügyeli. Emiatt a közös tervezés igen komplikált. Külön kategória a "magánkönyvtár", mely magánkézben lévő cégek szakkönyvtárait takarja - ezekkel nem foglalkoznak a jelentésben. Végül a közművelődési könyvtári ellátást a helyi hatóságok tartják fenn - erre könyvtári törvény kötelezi őket, sőt miniszteri rendelet rögzítette azt is, hogy együtt kell működniük egymással és országos könyvtári rendszerbe szerveződniük. Állami pénzhez a helyi hatóságnak nyújtott központi támogatásból jutnak. A könyvtárugy vezetését Dániában független könyvtári intézmények végzik. Szakmai-elméleti segítséget a *Bibliotekstilsynet (Közművelődési Könyvtárak Állami Felügyelete)* nyújt, a könyvtárellátó szerepét a *Dán Könyvtári Iroda* (1939 óta) ill. az *Indbindingscentralen, a Dán Könyvkötő Vállalat* (1973 óta önálló) tölti be. Mindkét intézmény üzleti alapon áll.

Hollandiában ezzel szemben nem rögzíti jogszabály az együttműködést, ez az intézmények egyéni elhatározásától függ. Sok helységben folyik gyümölcsöző együttműködés pl. a helyi egyetem és a közművelődési könyvtár, vagy az egyetem és az adott szakmát oktató szakközépiskola között. De a nemzeti könyvtár és néhány egyetemi könyvtár kezdeményezéséből nőtt ki a nemzeti *Automatizált Integrált Katalógus Terve*, a *PICA (Project ge Integreerde Catalogus Automatisering)* program is, mely 1969-ben azért indult, hogy az összes holland könyvtár osztott közös katalógusa legyen. Ennek feltétele az egységes szabványon alapuló dokumentumleírás. A terv túllőtt a célon, mert más-más feldolgozási mélységet igényelnek a műszaki és a humán tudományi egyetemi és szakkönyvtárak, és megint mást a közművelődési könyvtárak. Ezenkívül nem tudta minden intézmény megvárni az országos rendszer kiépülését és saját katalogizálási rendszert választott. Így a PICA program hamarosan megfeneklett. 1977-től újra indultak a munkálatok, de az egyetlen közös katalógus terve végképp lekerült a napirendről, ti. a szakkönyvtárak speciális feltérési igényei összehangolhatatlannak bizonyultak. A PICA mellett viszont több kisebb gépi rendszer létesült, melyeket egy-egy intézmény hozott létre, s melyhez az adott témakörben érdekelt könyvtárak csatlakozhatnak. (pl. *AGRALIN - Agrártudományi Egyetem, Wageningen*; *UBS/Geac - Állami Egyetem, Utrecht* stb.) A közművelődési könyvtárak el látója, az *NBLC (Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, Holland Könyvtári és Irodalmi Központ)* pedig, bár az elsők között volt az automatizált katalógus létrehozásában, a legutóbbi időkig nem tudott kooperálni a PICÁ-val, mert feltérásuk mélysége eltérő volt. A közművelődési könyvtárak ma inkább a PICA tárgyi visszakereshetőségét használják ki, mindenesetre mára valamennyi regionális vagy helyi központi tájékoztató szerepet ellátó könyvtár rendelkezik valamelyik automatizált katalógussal. A kisebb szakkönyvtárak többsége lemondott a PICÁ-hoz való csatlakozásról, mert speciális tárgyi feltérást alkalmaz, a bibliográfiai leírás pontosságára pedig nem helyez nagy súlyt. Ezek általában a kereskedelemben kapható katalogizáló szoftverek valamelyikét alkalmazzák.

Tehát Hollandiában sok automatizált katalógus működik, melyet alig kevesebb katalogizáló szoftverrel készítettek. Egységes katalógusrendszerre azonban - az eredeti tervek ellenére - nem állnak össze. A dán jelentés 1987-re jósolja, hogy valamely "tudományos" könyvtár OPAC-kal (Online Public Access Catalogue, online olvasói katalógus) fog rendelkezni, vagy online hozzáférése lesz egy olyan rendszerhez, mely tartalmazza az ő katalógus-adatait. Az első lépést az Országos Műszaki Könyvtár (DTB) tette meg 1979-ben az ALIS rendszerrel. Az ALIS a természet- és alkalmazott tudományi lelőhely-tájékoztatás alapja nemcsak Dániában, hanem a többi skandináv országban is, ti. a NORDINFO együttműködés keretében tartalmazza a SPOT, ill. a SMOT adatbázisokat is. Ezek a jelentős műszaki állománnyal rendelkező dán, svéd, norvég és finn könyvtárak folyóirat- ill. könyvállományát foglalják magukba. A könyvtárközi forgalmat elektronikus posta segítségével bonyolítják a rendszer résztvevői. Szintén 1979 óta épül a SAMKAT, mely a húszt legjelentősebb dán tudományos könyvtár állományát tartalmazza. A következő adatbázisok működnek még: ALBA (külföldi könyvek a dán könyvtárakban: kb. kétszáz könyvtár közös katalógusa 1982 óta); DASP (a tudományos könyvtárak folyóiratainak osz-

tott katalógusa, az ISDS Központ szolgáltatja a rekordokat); DB (dán nemzeti bibliográfia, a Dán Könyvtári Iroda tölti fel); MULTIMARC (a brit nemzeti bibliográfiát és a Library of Congress katalógusát tartalmazza mágnesszalagról hetente felfrissítve). Ezek az adatbázisok egyetlen hálózatra vannak felfűzve, és akár egyszerre, de külön-külön is lekérdezhetőek a felhasználó igényének megfelelően. A dán adatbázisok a MARC, ill. az azzal kompatibilis, szabványos DanMARC formátumot használják, melyet egy kifejlesztett konvertáló szoftverrel a könyvtárak saját katalógusuk igényeihez igazíthatnak.

A *Közművelődési Könyvtárak Automatizálási Rendszerének* (FAUST) megvalósítását 1973-ban kezdték meg a *Közművelődési Könyvtárak Állami Felügyelete*, a *Dán Könyvtári Iroda*, a *Dán Könyvkötő Vállalat* és a *Helyhatósági Adatfeldolgozó Központ* együttműködése keretében. Célja eredetileg az volt, hogy támogassa a *Dán Nemzeti Bibliográfia* és nyomtatott katalógusok előállítását. Ezért 1976-tól tartalmazza a DNB-t, kiegészítve két nagy városi könyvtár külföldi állományának adataival. A rekordokat a Dán Könyvtári Iroda viszi be. A FAUST modulokkal integrált könyvtári rendszerként is működik. Elsőként a keresőmodult dolgozták ki hozzá, így vált hozzáférhetővé az online lekérdezhető BASIS nevű bibliográfiai adatbázis. Ez azonban, bár sok könyvtárban az olvasóknak közvetlenül is rendelkezésére áll, nem működik OPAC-ként, mert nem lehet benne a keresést egyetlen könyvtár állományára szűkíteni. A közeljövőben a leltári és a katalogizáló modult tervezik bevezetni (1986-os adat).

A könyvtáron belüli munkafolyamatok automatizálása magától értetődően egyes képet mutat mindkét országban. Általában a gépi katalógus a többi munkafolyamat gépesítésének az alapja, s a holland tudományos könyvtárakban megvalósult automatizált katalógusok mindegyike más funkciót is betölt. Ennek ellenére az a trend Hollandiában és Dániában is, hogy a könyvtárak önállóan működő, kiegészítő rendszereket vásárolnak egyes feladatok megoldására, vagy az ugyanazon helységben működő nagyobb intézmény gépén vezetik pl. pénzügyi nyilvántartásukat. Dániában azt tervezik, hogy az így kialakuló helyi rendszereket fogják a későbbiekben interfészekkel összekapcsolni, ha valamilyen szabványban sikerül megállapodniuk. Jelenleg az egyetlen szabvány, hogy IBM-kompatibilis rendszerek kerüljenek csak forgalomba. A szabványok és az interfészek kidolgozásában nagy szerep lesz a Dán Könyvtári Irodának. Ha a lokális hálózatok összekapcsolása megvalósul, szorosabbá válhat a szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak együttműködése és ezáltal gazdaságosabb, közös gyarapítási politika alakítható ki.

Mind Hollandia, mind Dánia tudományos és szakkönyvtárai sok éve kínálnak számítógépes információkereső szolgáltatásokat használóiknak, Hollandiában a nemzeti könyvtár kivételével minden szakkönyvtárban hozzáférhető valamilyen adatbázis. Az online keresések 70%-át a kisebb szakkönyvtárakban végzik. Dániában a hetvenes évek elején indult az első online dokumentációs szolgáltatás a műszaki tudományok terén, azóta ez általánossá vált a humán területen is.

A közművelődési könyvtári adatbázisok csak a nyolcvanas években váltak hozzáférhetővé: Dániában a már említett BASIS adatbázis 1983 óta működik, a holland TACO nevű folyóiratcikk-adatbázis, melyet az NBLC állít elő, 1985 óta

szolgált. Mindkét országban számos közművelődési könyvtár épít helyi adatbázist, ami sok esetben szélesebb érdeklődésre is számot tarthat; így az a tendencia rajzolódik ki, hogy a könyvtárak adatbázis-hostokként is szerepet vállalnak.

Hollandiában 1980-ig decentralizált központikatalógus-rendszer működött, egy-egy dokumentumtípus tekintetében a hagyományosan elismert gyűjtő intézmény valósította meg a központi nyilvántartást. Az adatszolgáltatás nem kötelező. 1983-ban három központikatalógus-fenntartó javasolta, hogy hozzák létre a valóban egységes központi nyilvántartást számítógép segítségével. 1983-ban indult meg a kölcsönzés a gépi katalógussal, mely azonban 1986 végéig csak folyóiratcímeket tartalmazott, ekkor kezdték a monográfiák adataival feltölteni - tehát a vizsgálat idején még párhuzamosan végezték géppel ill. manuálisan a könyvtárközi kölcsönzéseket.

Dániában ezzel szemben már a huszas években eldőlt, hogy a szakirodalom különböző területein mely könyvtárak szolgálnak majd afféle "tárolókönyvtárként", és 1926-tól létezik a könyvtárközi kölcsönzések központi hivatala. 1985-ben az Állami és aarhusi Egyetemi Könyvtár vette át ezt a feladatot, mely kölcsönözni kötelezett kötelezpéldány jogú könyvtár, így a közművelődési könyvtáraknak forrásközpontul szolgál, valamint bonyolítja a kölcsönzéseket. A Központnak leőhelymegállapítás céljából online kapcsolata van az ALIS, az ALBA, a DASP és a BASIS adatbázisokhoz, valamint a nagy svéd, norvég és finn központi ill. közös katalógusokhoz.

A dán könyvtárügy az új információs technológiák segítségével arra törekszik, hogy közös, összehangolt állománygyarapítási politikát alakítson ki a külföldi országokkal, s ezáltal optimális dokumentumellátást biztosítson anélkül, hogy költséges, nagy gyűjteményeket működtetne. Ez a NORDINFO keretében a skandináv országokkal már megvalósult, az EC informatikai programjában való részvétellel - az APOLLO dokumentumellátó szolgálat központja, a British Library szolgáltatásainak fokozódó igénybevételével - pedig még jobban ki fog teljesedni. Dániában már felismerték, hogy a könyvtáraknak a többi információs szolgáltatóval közös ringbe kell lépniük és az információpiac anyagi lehetőségeit minél jobban kihasználniuk. Emellett azonban ki kell alakítani a kötelezően ingyenes szolgáltatások körét, melynek költségeit az államnak kell magára vállalnia. Mindehhez pedig meg kell szokni a szabványosítás gondolatát országos, regionális és magasabb nemzetközi szinten, és az egyes intézményeknek alá kell vetniük magukat a központi irányításnak. Az összehangolt fejlesztés biztosítéka az irányítás oldaláról a centralizált nemzeti adatbázisok létrehozása és a könyvtárak központi hardver- és szoftverellátásának megszervezése.

KAPOSVÁRINÉ DÁNYI Éva